

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д. ик. н., д. пол. н. Карим Фахир Наама, член на научното жури със заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ № 292, гр. Варна от 04.05.2023 г. за дисертационния труд на Димитър Любомиров Керанов **ДЕМОКРАТИЗАЦИЯТА НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ В АФРИКА** за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, професионално направление 3.3. „Политически науки“, докторска програма „Политология“.

1. Данни за докторантурата

Дисертационният труд е насочен за публична защита след изпълнение на всички процедури, които са необходими. Проведена е вътрешно обсъждане в която задълбочено е обсъден дисертационният труд. Направени са конкретни препоръки. В резултат на това е прието заключение от научния колегиум, че дисертацията е в завършен вид, отговаря на необходимите изисквания и може да бъде допусната до публична защита.

2. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд на тема: „ДЕМОКРАТИЗАЦИЯТА НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ В АФРИКА“ е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ“, при факултет „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И АДМИНИСТРАЦИЯ“ на “ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“.

Дисертационният труд е в обем 281 страници. Състои се от увод, изложение в 5 глави, заключение, списък на използваните източници и 12 приложения. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи. Основният текст е в обем 210 страници и включва 27 фигури. Използваната библиография включва 424 литературни източника на български, руски, английски, немски език, сред които нормативни актове, монографии, студии, статии, интернет сайтове и други. Във връзка с темата на дисертационния труд са направени 10 публикации.

Според изискванията на закона е необходимо да бъдат рецензирани и автореферата и публикациите, съпровождащи дисертационната разработка. Определено можем да кажем, че авторефератът отговаря на академичните (съдържателни и технически) изисквания. Той отразява основните моменти

на дисертацията и другите задължителни компоненти, списък публикации по темата и основните приноси.

Сред представените публикации, които са 10 на брой водещо място заемат тези, които са свързани със страните от континента Африка. Особено високо оценявам публикациите, като смятам че ни представят реална и актуална информация за политико-икономическите трансформации в Африка. Авторът при написването на публикациите използва различна и богата литература от различни езици, това е силен момент за присъствието му в научната и академичната среда. Голямата част от тези публикации базират на емпирични данни при анализирането на демократичните процеси в Африка, както се вижда от рецензираните и публикувани материали на докторанта в различни списания в електронен и книжен вид.

3. Научните качества на дисертацията

Изследването на Димитър Любомиров Керанов е посветено на един от най-актуалните, интересните и трудни за дискусия и анализ проблеми от развитието и реформиране на политическата система в Африка.

В дисертацията се анализират позициите и политиките от различен тип и характер, които са приети за осъществяването на промяната през последните години от XX век и началото на XXI век в различни страни от Африканския континент. Също така, изследването прави опит да се отговори на основния въпрос: Каква е същността на позицията на международната общност демократичния процес и спецификата му в Африка и решаването на сериозните и актуалните въпроси на черния континент? Дисертацията се стреми към обективно разглеждане на стратегическите промени, настъпили в рамките на африканските политики и механизми за реализиране на демокрацията и функционирането на многопартийната система, за която се стремят африканските народи и правителства. В този контекст на развитие на събитията се разкрива и дълбочината на трудностите за промяната и трансформацията от тоталитарната система към демокрацията в определените страни за изследване в дисертационния труд и ролята на гражданите при осъществяването на демократичния процес.

В Африка и особено в държави , като Южна Африка, Зимбабве, Мозамбик, Ангола и Намибия. се генерират процеси, които се разпространяват в други страни от африканския континент. Обяснено е как

може да стане разпадането на авторитарния режим, като за дисертацията впоследствие се оказва ключов така наречения пакт – когато страните се договарят на базата на достигане до патова ситуация. При един пакт всичко зависи от това, какви решения ще вземат на масата за преговори лидерите, т.е. от човешкия фактор, като дори и при пакт, новата партия на власт също може да има интерес тя да контролира държавата, вместо отиващата си партия, т.е. това отново зависи от човешкия фактор. Именно човешкият фактор и ролята на лидерите са от централно значение в дисертационния труд – те имат основна роля в демократизацията.

Предметът на изследването е мултидисциплинарен и включва научните дялове на международните отношения, сигурността, демократизация и специфични видове изследвания, обхващащи демократичната промяна в различни африкански страни. Като цяло, общият предмет на дисертационното изследване обединява посочените дялове в единната област на политическите науки.

Трудът има своята значимост с оглед на обстоятелствата аналитичност и интердисциплинарен академичен подход и специфика. В този смисъл дисертацията има глобален характер като изследване, като заедно с това обхваща въпроси, свързани с прилагането на различните модели за премахването на тоталитарните режими.

Обектът на изследване фокусира вниманието върху политическите системи в група африкански страни премахването на тоталитарните системи чрез различни модели. В смисъла на посоченото, дисертацията има за цел да разгледа и се изследва в дълбочина демократизацията на Република Южна Африка, Зимбабве, Мозамбик, Ангола и Намибия (тези пет държави бидейки обект на изследването), и да се определя модел за демократизацията и промяната на политическата система в тези страни.

Задачите на изследването е да се отговори на редица въпроси, които чакат да бъдат дадени глобални заключения и изводи за реализацията на демократичния процес в някои африкански страни. Такива въпроси, като защо се стига до разпадането на авторитарните режими? Какво е нивото на консолидиране на демокрацията в тези държави? за демократизацията в споменатите страни в дисертационния труд получават отговор.

За достигане на посочената по-горе цел, дисертационното изследване изпълнява няколко основни задачи, включващи тематично следните аспекти:

В глава първа, която е озаглавена „Демократизацията на Република Южна Африка“ на първия параграф (1.1) авторът ни запознае с основополагащите години на колониализма и експанзията на холандците (започнала през 1652 г.), битката за надмощие между африканери и британци, началните етапи на потисничеството и изтреблението на местното население, започналото установяване на йерархията господар – роб. Тук в рамките на историко-хронологичен подход докторантът се изясняват етапите на създаване на този процес, изследват се детайлите, свързани с конфликтите и битката за надмощие между африканери и британци. , като под африканери се разбира наследниците на холандските преселници, които развиват нова национална идентичност и говорят на холандски диалект – африкаанс.

В следващия параграф (1.2.) се разглежда продължаването и усъвършенстването дискриминацията и расизма срещу местните, в контекста на управлението на африканерите и апартейда. Според направения анализ в дисертационния труд, тези закони водят до опити за противопоставяне от страна на чернокожите - през 1912 г. се създава Африканският национален конгрес. Тази организация впоследствие ще поеме властта, но чак през 1994-та година.

В трети параграф (1.3.) е описана съпротивата срещу режима. Тук се обяснява какво е необходимо за поддържането на системата на апартейд вътре в страната? За да поддържа системата на апартейд вътре в страната, както и да защитава границите си от вражески държави и социалистическо влияние (според трактовката на правителството), Южна Африка изгражда и поддържа силна армия и полиция. Държавата се оказва (а и се стреми да бъде) важен играч в Студената война на страната на западните държави, което частично обяснява защо системата успява да се поддържа от 1948 г. до 1990-та година. В този контекст, режимът се ползва с известна легитимност и толериране от Запада. Армията на режима води войни в съседна Ангола, както и срещу националноосвободителното движение на територията на Югозападна Африка (ЮЗА), която Претория управлява. АНК от своя страна, е подкрепян от социалистическите държави.

Авторитарните режими на белокожите малцинства в региона се подкрепят взаимно, същото важи и за националноосвободителните движения.

Ролята и реакциите на южноафриканските лидери са от решаващо значение за процеса на демократизация. От 1948 г. всички лидери на страната от НП (Фервурт, Форстер, Бота) твърдо застават зад апартейда, като въобще нямат намерение да се отказват от властта.

На последният параграф (1.4.) дисертационния труд фокусира върху периода след 1994 г., нерешените проблеми като безработица, бедност, корупция. Набляга се на превземането на държавата от АНК, авторитарните тенденции, коментират се демократизационни индекси, прави се извода, в този период много от споменатите проблеми от времето на апартейда остават нерешени, защото Африканският национален конгрес де факто е превзел държавата, назначенията са на партиен, олигархичен и приятелски принцип. Приносът за премахването на авторитарния режим на белокожо малцинство е решаващ фактор в очите на много избиратели, за които това е много по-важно от всичко друго, а и немалка част от свързаните с партията са могли да се облагодетелстват. Ако през 1994 г. Нелсън Мандела е разглеждан като месия, то през годините АНК се е превърнала в партия-месия, независимо кой е лидерът, който я ръководи – управлението на Мбеки и после на Зума показват колко е голяма ролята на политическите лидери и техните решения в демократизационния процес на Южна Африка.

Приносът за премахването на авторитарния режим на белокожо малцинство е решаващ фактор в очите на много избиратели, за които това е много по-важно от всичко друго, а и немалка част от свързаните с партията са могли да се облагодетелстват. Ако през 1994 г. Нелсън Мандела е разглеждан като месия, то през годините АНК се е превърнала в партия-месия, независимо кой е лидерът, който я ръководи – управлението на Мбеки и после на Зума показват колко е голяма ролята на политическите лидери и техните решения в демократизационния процес на Южна Африка.

В първият параграф (2.1.) от втората глава, която е озаглавена „Демократизацията в Зимбабве“ докторантът представя началните етапи на колонизация и потискане на местното население, които започват от 1893-та година. Стига се до следните изводи, представени в следващите параграфи.

В следващия параграф (2.2) се набляга на и се систематизират съществуващите от десетилетия дискриминационни практики спрямо

чернокожите, които през годините биват последователно легализирани и ожесточени. Забраняват се връзки между белокожи и чернокожи, плодородна земя и работни места са резервирани изключително за белокожи. Така чернокожите нарочно са държани в бедно положение, с мизерно заплащане, докато белокожите живеят охолен живот и получават десет пъти по-високи заплати.

Третият параграф (2.3.) описва съпротивата срещу режима и ключовите организации, провеждащи я. Обръща се внимание на военните действия, произтичащи от това, както и на международните и регионални събития, имащи отношение към разпадането на авторитарния режим. Коментират се икономически и други проблеми на режима, които, заедно със свързани фактори, водят в крайна сметка до патова ситуация.

Четвъртият и последен параграф (2.4.) от тази глава описва развитието на държавата след 1980 г., политически и икономически аспекти, решенията на лидера Мугабе, проблеми като безработица, бедност, корупция. Набляга се на превземането на държавата от партията, авторитарното развитие.

Представят се изводите, че в политически и икономически план, съдбата на Зимбабве се определя от няколко управленски решения - тези решения на АНСЗ-ПФ и в частност на Робърт Мугабе водят до пълен колапс на зимбабвийската икономика и държава, а демократизационния процес (т.е. консолидирането, качеството на демокрацията) е силно оцетен. Изводите са, че няма изгледи режимът на АНСЗ-ПФ да се разпадне в близкото бъдеще.

При Третата глава с заглавие „Демократизацията в Намибия“, първия параграф (3.1.) ни информира за първите години на европейската експанзия, започната от немците. Представя се изследвания, които онагледяват расизма, отнемането на земята и впоследствие геноцида, извършен от Германската империя.

Вторият параграф (3.2.) показва авторитарния режим на белокожото малцинство под командването на Претория - след края на Първата световна война Германска Югозападна Африка е прехвърлена под администрацията на Южноафриканския съюз (Южна Африка).

В третия параграф (3.3) се обсъжда Народната организация на Югозападна Африка - единствената политическата организация, която успява да обедини голям брой хора. През 60-те години започва въоръжената

борба за национално освобождение. Дори националноосвободителното движение НОЮЗА да не може да победи директно южноафриканските сили, все пак то има успех от гледна точка на факта, че постоянно атакува и съответно увеличава броя на атаките си срещу южноафриканския силов апарат, превръщайки се в постоянен и незаобиколим военен фактор, с който южноафриканците трябва да се съобразяват.

В четвъртия параграф (3.4.) авторът прави успешен опит да маркира и анализира основни проблеми като корупция, бедност, безработица, сливането на партия и държава, различните оценки в демократизационни индекси - Намибия има проблем с престъпността, нареждайки се измежду държавите с най-високи нива на предумишлени убийства в световен мащаб. Други разпространени проблеми са корупцията, бедността и високата безработица. Представени са и редица изводи, които са резюмирани в следващите параграфи.

В края на глава трета се анализират перспективите за демократизацията, които са негативни. Премахването на авторитарния режим на белокожото малцинство е решаващ фактор за много избиратели, за които това дава право на партията едва ли не да прави каквото намери за добре.

Имайки предвид темата на дисертационния труд, четвъртата глава е озаглавена „Демократизацията в Ангола“. Първият параграф (4.1.) от тази глава разглежда ранните години на португалската експанзия и начални етапи на установяване на авторитарен режим на белокожото малцинство, започнали през 1576-та година.

Вторият параграф (4.2.) анализира как по времето на своето господство, португалците създават и поддържат система на робски труд. В началото това става открито, изразено в търговията с роби, после става не толкова явно, тъй като робството официално е отменено, защото става все по-неприемливо в западноевропейските държави, които го практикуват (неприемливо само на теория, както се оказва). Португалците се опитват така да променят законите и устроят системата, че робският принудителен труд и експлоатацията на чернокожите за минимално заплащане да продължават необезпокоявано, като същевременно не им се дават политически права.

Третият параграф (4.3.) разглежда съпротивата срещу авторитарния режим на белокожото малцинство, дейността на Салазар и Каетану, илюстрираща човешкия фактор в контекста на националноосвободителната война в Ангола.

Подробно са разгледани националноосвободителните движения - Народното движение за освобождение на Ангола, Националния фронт за освобождение на Ангола, Националния съюз за пълна независимост на Ангола, като особено Народното движение за освобождение на Ангола (НДОА) се ползва със социалистическа подкрепа на международно ниво.

Четвъртият параграф (4.4) представи събитията след падането на режима на белокожото малцинство, гражданската война, доминацията на НДОА, сливането на партия и държава и други негативни аспекти в демократизационния процес.

Анализът показва, че веднъж дошла на власт след изтеглянето на португалците, НДОА доминира на политическата сцена в новосформираната република, печелейки всички избори от 1980 г. до наши дни. Правят се редица допълнителни изводи, представени в следващите параграфи. Може да се заключи, че няма изгледи режимът на НДОА да падне в близкото бъдеще и да се стигне до значителна промяна на статуквото.

В последната петата глава, която е озаглавена „Демократизацията в Мозамбик“, където на първият параграф (5.1.) описва и разглежда първите фази на провеждането на португалските експанзионистки политики и постепенното установяване на управление, започнали през 16-ти век и приключило около Първата световна война. Вторият параграф (5.2.) анализира функционирането на потисническият режим в страната, реализирано чрез редица дискриминационни закони.

Авторът на дисертационния труд констатира, че авторитарният режим на белокожото малцинство, описан в Ангола, съществува под същата форма и в Мозамбик, като целта му е да експлоатира чернокожите (техния труд за минимално или без заплащане), без да им дава никакви права – т.е. да поддържа позицията им на роби, а белокожите португалци в този режим имат ролята на господари. В Третия параграф (5.3.) анализира националноосвободителната борба, националноосвободителните движения и начина на разпадане на режима.

Също като в Ангола, историята на Мозамбик е тясно свързана с тази на Португалия. Салазар и неговият авторитарен режим (така наречената Нова държава) отказват да дадат независимост на мозамбикския народ. Постоянните репресии и потисничество водят до организирано недоволство, което прераства във война за национално освобождение. Салазар и наследникът му Кастану са пречка за деколонизацията и демократизацията на Мозамбик и поддържат авторитарния режим докогато могат. Чрез това се вижда важността на човешкия фактор (решенията на политическите лидери) в процеса на демократизация. В четвъртият параграф (5.4.) се разглежда управлението на ФОМ, икономическите кризи, събитията на международно и регионално ниво, битката за власт между националноосвободителните движения, имащи отношение към демократизацията. Набляга се на сливането между партия и държава и свързаните с това явления.

Авторът обобщава като извод, че веднъж дошла на власт след изтеглянето на португалците, ФОМ доминира на политическата сцена в Мозамбик, печелейки всички избори от 1977 г. досега. Президентът на страната, който досега винаги е от ФОМ, назначава правителството, ръководителите на силите за сигурност, върховните съдии.

Разглеждат се възможни перспективи за демократизацията в страната, които са негативни и се изразява мнението, че смяната на президенти на ФОМ не носи и не може да носи промени – всички те са партийни кадри и/или активни участници в националноосвободителната война.

4. Научни приноси

В заключението на дисертационният труд на Димитър Любомиров Керанов са изведени изводи под формата на общи показатели, които водят до разпадането на режима на белокожото малцинство посредством пакт (след достигане до патова ситуация). Представени са заключения за нивото на консолидиране и е обяснено понятието южноафриканска националноосвободителна автокрация.

При петте държави са посочени общи показатели, на базата на които може да се изведе следващото заключение, че имаме цялостен и много логично построен анализ на проблема за демократизация чрез определени модели и трансформации. на няколко страни в Африка. Предлагани са

механизми за осъществяване на този процес. Като основни научни приноси на дисертацията могат да бъдат посочени следните моменти:

А. За пръв път в българската научна книжнина се прави дълбочинна дисекция на такъв важен проблем за политико-икономическата промяна в Африка. Може смело да наречем авторът на този труд „Bridgemaker” в международните отношения.

Б. Дисертацията обобщава неефективността на тоталитарните режими и нуждата от промяна в Африка.

В. Въз основа на конкретни научни анализи се доказва необходимостта от активната роля на международната общност за осъществяване на диалога със страните от континент Африка.

5. Бележки, критики, забележки и препоръки

Работата на докторанта е наистина с изключителни качества. Може би, е добре да се прави анализ и сравнение по темата демократизация на Африка в не повече от две страни. Такъв тип дисертации предпочитано, да бъдат от три глави. Препоръчвам на докторанта Димитър Любомиров Керанов да издаде труда си, за да може българската наука и практика да се запознае с неговия анализ за такъв актуален проблем на външната политика и демократизация на един специфичен регион.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В изследванията на докторанта много добре са формирани проблемите за демократизацията в Африка и механизмите за решаването им чрез активното участие на човешкия фактор. В личен план считам, че Димитър Любомиров Керанов отговаря на всички изисквания по ЗАКОН ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. В тази връзка, предлагам на колегите от уважаваното научно жури единодушно да гласуваме и да присъдим образователната и научната степен „доктор“ в професионалното направление 3.3. «политически науки», докторска програма „Политология“ на Димитър Любомиров Керанов

Гр. Велико Търново

12.05.2023

Проф. д.ик.н., д.пол. н. Карим Наама